

Labour och socialismen

Det brittiska arbetarpartiet har, som vår Londonkorrespondent förut rapporterat, framlagt två programskrifter som skall diskuteras vid kongressen i oktober och efter all sannolikhet i sina huvuddrag blir antagna som direktiv för labours politik. De moderata och de radikala inom partiet, Gaitskell och Bevan, lär vara ense. I det hela tyder skrifterna på att partiet fortsätter att glida från den mera generella socialiseringens linje. Programförslagen är försiktiga, vilket inte innebär att de är hållbara och med nödvändighet blir riktningssgivande för en ny labourregering.

Den ena skriften, "Public Enterprise", behandlar de nationaliserade (socialiserade) och delvis denationaliserade företagen. Man hävdar att i stort sett den av labourregeringen 1945—1951 genomförda socialiseringen varit en framgång. Framgången skulle ha blivit än större, påstås det, om inte högeroppositionen under dessa år kritiserat socialiseringen och om inte högerregeringen under de följande åren dels återfört en del företag till privat ägo, dels i andra fall "ingripit på ett skadligt sätt". Emellertid krävs att denationaliseringen, som gällt delar av kommunikationerna (främst lastbilar) och järn- och stålindustrin, skall återgå, alltså att dessa näringsgrenar änyo socialiseras, om labour kommer till makten. Däremot påyrkas inte någon ny socialiseringsaktion, medan det i tidigare aktstycken efter nederlaget 1951 varit tal om statens övertagande av cement-, socker- och maskinindustrierna. Detta tyder på att partiets försäkningar om den företagna socialiseringens förträfflighet bör tas med en viss skepsis. I varje fall har statsdriften inte — det har vitsordats av många — lett till den ökade arbetsglädje, den lyckokänsla över att "företaget tillhör mig" som socialiseringens anhängare tidigare förespätt; arbetarna känner sig inte tryggare eller förmögnare, därför att en industri tillhör staten i stället för ett bolag.

Tanken att än en gång socialisera vad den nu sittande regeringen återfört eller håller på att återföra till privat drift öppnar onekligen, oberoende av vilken driftform som är bäst, oroande perspektiv. Socialiseringen fall för

ringen skedde i dessa åren 196—8 år sedan; vad stålverken beträffar var den inte fullt genomförd då de konservativa beslöt återgång. Inte heller denna återgång har likväl helt kunnat realiseras; det har varit besvärligt för staten att få över både en del transportmedel och stålindustrin i privata händer, delvis utan tvivel på grund av fruktan för en ny pendelsvängning med åtföljande ny socialisering. Att man, om låt oss säga fem år, skulle få ännu en omkastning och om tio eller femton år ytterligare en, ter sig sakligt orimligt. De båda engelska partierna är sedan andra världskriget praktiskt taget lika starka bland folket, även om majoritetssystemet leder till att ett av partierna i regel får ett väldigt flertal i underhuset, och detta förhållande, jämte de skadliga konsekvenserna av att hoppa mellan det ena systemet och det andra, borde framtvinga en kompromiss, en ordning som erkändes av både regering och opposition och alltså bleve stabil för överskådlig tid.

Den andra skriften, "Industry and Society", gäller den del av den privata företagsamheten som i princip inte skall socialiseras. Även här förutses dock utsträckning av den statliga äganderätten och den statliga kontrollen i vissa fall. Det ena gäller sådana industrier som är illa skötta eller inte är tillräckligt starka för konsumtions- och exportbehoven eller vilka i skilda hänseenden, exempelvis genom kartelltendenser, "inte arbetar i överensstämmelse med det allmänna intresset". Närmast avses tydligen industrigrenar där de mindre eller i varje fall inte mycket stora företagen dominerar. Enligt skriften skall det vara möjligt för staten att här inskrida på olika sätt, genom övertagande av ett företag, som skall egga de andra i konkurrens, genom uppbyggande av ett nytt företag i samma syfte,

genom skilda kontrollåtgärder. Mot förslaget har anförts att dess genomförande måste skapa osäkerhet och hämningar inom industrin och att det är svårt att tänka sig att ett statsföretag, låt oss säga en statlig skofabrik, skall konkurrera på likställighetens grund med andra företag. Hur skall en sådan anordning kunna realiseras och garanteras?

Det viktigaste i denna skrift är diskussionen av de stora företagen. Man beräknar att omkring 500 företag i aktiebolagsform med ett minimum av 30 miljoner kronor i tillgångar bildar kärnan och har den huvudsakliga makten inom det privata näringslivet; de tar ungefär 50 procent av den privatägda industrins vinster. Utmärkande för dessa företag är att de så att säga växer i rikedom av sig själva — särskilt sedan staten blivit garant för jämna konjunkturer —, att de stora förmögenheterna till mycket stor del består av aktier i

dylrika företag, att de sköts av ekonomer och tekniker utan att aktieägarna i realiteten har med saken att göra. Det är inte utdelningen på aktierna, som i regel är moderat, utan stegringen av aktiernas värde som medför en anhopning av rikedomen i dessa fall, och en högre inkomstskatt för enskilda leder därför inte till någon väsentlig förändring. Enligt programskriften borde staten i högre grad än nu få del av den "oförtjänta värdestegring" varom här är fråga, dels genom en skatt på kapitalvinster, dels genom en kvarlåtenskapsskatt, som skulle kunna betalas i aktier, dels genom inköp av aktier i viss utsträckning. Om socialisering eller om ökad statskontroll av dessa lättskötta och väl-skötta företag är inte fråga, utan om större statlig andel av vinsten i jämlikhetens intresse.

Programskriften berör här ett problem som åtminstone till stor del lösts i Sverige genom förmögenhetsskatten, den särskilda bolagsbeskattningen och kombinationen av kvarlåtenskapsskatt och arvsskatt. Det engelska skattesystemet är just för de fall som här berörts avsevärt mildare än det svenska.